

Филмовият фестивал на Amnesty International в Амстердам тази година се проведе в началото на април (от първи до четвърти). Бяха показани много добри... филми, защитаващи правото на живот и човешкото достойнство. Сред тях бяха и трите изключително смели документални филма, посветени на геноцида в Чечения.

Филмът на Андрей Некрасов - "Недоверие" (Disbelief), Русия/САЩ, 2004, беше последван от дискусия за конфликта Русия–Чечения, а след нея в културния център "Бали" беше прожектиран филмът на режисьора Юри Кашаватски "Кавказки пленници" (Prisoners of the Caucasus), Беларус/Полша/Германия, 2002. Преди това беше показан кратък документален филм на Маша Новикова и Моник ван Равенстейн - 12-минутен портрет на Лида Юсупова - правозащитничката, която получи приза на Мартин Еналс за 2004 като "Най- смелата жена в Европа".

Филмът на Андрей Некрасов "Недоверие" разказва за разследването, което предприемат две сестри - Татяна и Алена Морозови, загубили майка си в развалините на взривения през есента на 1999 година жилищен блок в Москва. Едната сестра живее в Америка и щастливият ѝ спокоен живот е драстично прекъснат от телефонно позвъняване. Сестра ѝ Алена, оживяла по чудо сред останките на срутената жилищна сграда, ѝ съобщава, че тяхната майка вече не е жива. Болката от страшната загуба е непоносима и емигрантката в Америка пристига в Москва, където заедно със сестра си отчаяно търсят в руините на разрушения си дом някакъв знак, някакъв спомен от майка си, но намират само снимки на свои близки, съседни, съученици... Снимки на хора, които вече не са между живите след страшната нощ на взрива... В началото и двете сестри вярват на официалната версия, че взривът е дело на чеченски терористи. Но след като се сблъскват с цинизма на властите, започват да си задават въпроси, на които не намират отговор. Татяна и нейният адвокат Михаил Трепашкин предприемат собствено разследване. Това никак не се харесва на руските власти и Трепашкин е арестуван по обвинение в държавна измяна.

Филмът на Некрасов е документирал множество поразителни доказателства за съпричастието на руските служби за сигурност към тези взривове. Особено драстичен е случаят в град Рязан. Там благодарение на случайно стечение на обстоятелствата заложените в петата поред жилищна сграда взрив е разкрит и заловените терористи се оказват не чеченци, а... офицери от ФСБ. Затова никак не е изненадващ натискът от страна на Русия, в резултат на който филмът на Некрасов в последния момент беше свален от програмата на филмовия фестивал в Чикаго.

Документалните кадри, които използва Некрасов в своя филм, са запечатали една конфузна пресконференция, на която два дни след осуетения на 22 септември в Рязан терористичен акт, т.е. на 24 септември, руският министър на вътрешните работи Владимир Рушайло гръмка обявява пред журналисти, че ето - вече има резултати от борбата с тероризма, защото бдителните граждани на Рязан са предотвратили поредния взрив, заложен от терористите (предната вечер същото е заявил и президентът на Русия Владимир Путин). Буквално десет минути по-късно, в същата

тази зала, където е била проведена преди това пресконференцията, директорът на Федералната служба за безопасност (ФСБ) Николай Патрушев съобщава нещо, което току-що бил научил: Рязанската милиция, заловила терористите, е установила, че те са... офицери от ФСБ. И изведнъж, цели два дни след предотвратения терористичен акт, само десет минути след изявлението на вътрешния министър за успешното предотвратяване на терористичния акт, шефът на тези офицери от службата за сигурност се сеща, че това е било учение и че в торбите не е имало взривно вещество, а захар.

Но никой не вярва на скърпената надвене-натри в паниката версия. Всички специалисти, които са участвали в обезвреждането на експлозивите, единодушно твърдят, че това не са били учебни, а истински експлозиви с детонатор. Всъщност офицерите от ФСБ са заловени след тяхно телефонно обаждане до един от секретните номера на ФСБ, разговор, в който са им дадени указания да напуснат града поотделно.

В "Недоверие" има и един монтаж от документални кадри, в който се съдържат мълчаливи упреци към първите политици на Европа и Америка. Кадрите се сменят бързо – Чечения - кална земя, развалини, осакатени деца... За секунда виждаме друг кадър, на който Путин и Ширак сърдечно се прегръщат, щастливо усмихнати и доволни от себе си... Отново кадър от Чечения - ужас в очите, нечовешко страдание писъци... И пак сърдечно ръкостискане, този път между Путин и Блеър... Обратно в Чечения - разрушеният Грозни, човешки очи, пълни с болка... И после Путин и Буш, които крачат усмихнати по зелена морава...

“Кавказки пленници” е поетичен документален филм, в който написаният от Лев Толстой през XIX век текст зазвучава ужасяващо съвременно на фона на заснетите страшни документални кадри от Чечения.

“Какво търсим ние тук?” - пита в поестта на Толстой един руски войник, а камерата показва същия въпрос в очите на руските войничета, които летят с хеликоптер към Чечения, точно когато се разминават с друг, отнасящ в обратна посока загиналите или осакатени техни другари по съдба.

Парад, маршируващи руски войници, а в болницата - дете с отрязани крака, жертва на конфликта в Чечения. Очите на детето, очите на бащата, който го прегръща не могат да се забравят... И после кадър с маршируващите крака на руските войници...

Заснетото на моменти е така ужасяващо, че режисьорът е предпочел да пусне кадрите черно-бели и на места – даже без звук.

Във филма има и комични сцени. Когато Чечения решава да обяви своята независимост, сякаш всички очакват войната с някаква романтична представа, операторите са заснели дълги опашки от жени, които се записват на курсове за стрелба. Камерата е уловила и тригодишно момиченце, покатерило се на танк, което не иска да слезе от него, запечатала е жени с пенъоари с автомати в ръце, заели героични пози.

Войната, обаче не идва с романтично-героична поза, а с камари трупове и с неопикуемото страдание на близки и обичани хора.

Краткият документален филм на Моник ван Равенстейн и на живеещата в Холандия Маша Новикова, съавтор на документални филми като *Dans, Grozny, dans* (режисьор Йос де Пютер) и "Пътят към Кремъл" (отново в сътрудничество с Йос де Пютер, показан на 14 и 16 март 2004 по холандската телевизия в програмата "Tegenlicht") е 12-минутен портрет на една красива и сърцата жена - Лида Юсупова, носител на наградата "Мартин Еналс"* за 2004, която се връчва всяка година на защитници на човешките права за проявена смелост и за работа в екстремни условия. Церемонията по връчването на премията се състоя няколко дни след премиерата на филма - на 7 април в Женева, където председателят на журито Ханс Толен нарече Лида Юсупова една от най-смелите жени в съвременна Европа и заяви: "Имаше пълен консенсус между всички правозащитни организации в журито, че Лида заслужава наградата заради постоянната си работа в ситуацията на война и изключителна опасност, с все по-голям риск за жените."

Лида Юсупова е член на адвокатската палата на Чеченската република. От есента на 2000 година ръководи правозащитния център на "Мемориал" в Грозни, оказва безвъзмездна юридическа помощ на близките на "безследно изчезналите", защитава интересите на жертвите на въоръжения конфликт, посещава местата на извършените "чистки", отвлечения и убийства, осъществява постоянен мониторинг на ситуацията с човешките права в Чечения..

Филмът на Маша Новикова и Моник ван Равенстейн показва кадри от всекидневието на Лида в Грозни – малък неотплен офис, в който всеки ден тя и малкият екип от 6-7 души се срещат с отчаяни, обезумели от мъка хора, чиито близки са отвлечени при поредните "чистки" в неизвестна посока. Лида говори с глух глас за положението в Чечения, болката, която изпитва, се усеща във всяка нейна дума, но гласът ѝ е тих, говори отмерено, само големите ѝ тъмни очи стават още по-тъмни и още по-големи.

"Чистки" - самата тази дума е страшна...- казва Лида и добавя: "У нас в Чечения за човешки права изобщо не може да се говори"..

Питат я как е приела наградата на Мартин Еналс. "Като реална подкрепа" - казва Лида – "като малка гаранция за нашата сигурност тук, много малка, но все пак гаранция..."

** Мартин Еналс (1927-1991) има важна роля в създаването на съвременното правозащитно движение. Той е първият генерален секретар на Amnesty International, като същевременно участва в дейността на други движения за защита на човешките права. Наградата "Мартин Еналс" се връчва съвместно от десет световни неправителствени организации. В журито са представени Amnesty International, International Federation for Human Rights, Human Rights Watch, World Organisation Against Torture, German Diakonie, International Service for Human Rights, International Alert, Huridocs, Defence for Children и*

International Commission of Jurists.

<http://oshte.info/004/00104/04/1604/03.htm>